

7. Палюх М. Нові підходи до організації обліку на підприємствах агропромислового виробництва / М. Палюх, О. Скирпан // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 6. – С. 56-58.
8. Моссаковський В. Облік біологічних активів / В. Моссаковський, Т. Кононенко, С. Кучеркова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 6. – С. 17-24.

***Аннотация.** Рассматриваются актуальные вопросы, которые касаются последующего усовершенствования организации и методики первичного учета сельского хозяйства с целью создания надлежащей информационной системы, адекватной потребностям открытой рыночной экономики.*

***Ключевые слова:** животноводство, первичный учет, биологические активы.*

***The summary.** Pressing questions which touch the subsequent improvement of organization and method of primary account of agriculture with the purpose of creation of the proper informative system of adequate the necessities of open market economy are examined.*

***Keywords:** stock-raising, primary account, biological assets.*

УДК [330.101:331.522.4](477)

*В.Р. Чаплінський, аспірант ПДАТУ**

ОЦІНКА ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ РЕГІОНУ

Визначено важливість людського капіталу у сучасному інформаційному суспільстві. Досліджено розвиток складових людського капіталу в аграрному секторі регіону. Розглянуто підходи до визначення сутності людського капіталу.

***Ключові слова:** людський капітал, освіта, наука, інтелект.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливим науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах жорсткої конкуренції передові позиції лідера займають ті підприємства, що повністю використовують інтелектуальний та людський капітал, формують умови для їх збільшення та розвитку. Оскільки людський та інтелектуальний капітал є основним локомотивом успішного функціонування і розвитку економіки країни у сучасному інформаційному суспільстві, то оцінка формування та використання людського капіталу, зокрема в аграрному секторі економіки країни і її регіонів, має наукову та практичну цінність серед науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемою вивчення та аналізу людського капіталу займалась велика кількість вчених як зарубіжних, так і вітчизняних. Вагомий внесок у розвиток теорії людського капіталу та формування методів його оцінки зробили: Г. Беккер, В. Геєць, Дж. Грейсон О. Добринін, С. Дятлов, В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, Б. Кікер та інші. Не зважаючи на величезну роботу, проведenu даними вченими, питання складових людського капіталу і методів їх аналізу залишаються невирішеними та потребують подальших досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз сучасних реалії функціонування та розвитку людського капіталу в Хмельниччині; визначення потенціалу та методів стимулу до формування високорозвиненого людського капіталу; виділення недоліків та слабких елементів у формуванні людського капіталу в аграрному регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день термін людський капітал не має єдиного визначення та трактування. Російських учений М.М. Критський категорію «людський капітал» визначив «...як загальноконкретну форму людської життєдіяльності, асимілюючу попередні форми споживну і продуктивну, адекватні епохам привласнюючого і виробляючого господарства, і що здійснюється як підсумок історичного руху людського суспільства до його сучасного стану» [4, с. 9].

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор Лучик С.Д.

Р. Капелюшников розглядає людський капітал як «...наявний у кожного запас знань, здібностей і мотивацій». Вони, на його думку, «...становлять капітал, оскільки їхнє формування вимагає відволікання засобів на шкоду поточному споживанню, але при цьому вони слугують джерелом підвищення продуктивності й заробітків у майбутньому» [3, с. 287].

Як міру втіленої в людині здатності приносити дохід розглядають людський капітал С. Фішер, Р. Дорнбуш та Р. Шмалензі [7, с. 75]. Він, на їх думку, включає не тільки вроджені здібності та талант приносити дохід, а також освіту і придбану кваліфікацію. Н. Голікова дотримується цієї ж концепції, стверджуючи, що «...людський капітал – це вартість запасу здібностей, досвіду, знань, які залучені до процесу господарювання, капіталізовані на основі найму та приносять додану вартість (прибуток)» [1, с. 3]. О. Грішнова зауважує, що людський капітал як сукупність сформованих і розвинених унаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають в їхній власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання доходів (заробітків) свого власника та національного доходу» [2, с. 16].

С.Г. Струмилін відмічав, що саме за рахунок освітнього фактора економіка країни може суттєво зміцнитися. Витрати на освіту окупаються з лишком уже в перші півтора року, а протягом наступних 35,5 років держава одержує чисті бариші на цей капітал у розмірі 73% річних [6, с. 81].

Отже, людський капітал – це, насамперед, людина з її знаннями, здібностями та кваліфікацією. Здібності людини визнаються головним змістом інтелектуального капіталу, а знання та інформація перетворюються в ефективний фактор виробництва. Це вимагає якісно нового виробництва, в якому ключова роль відводиться інтелектуальному капіталу. Для цього необхідно створити умови для всебічного зростання знань працівників, поширення і прояву творчих сил людини, її ініціативи [8, с. 75].

Демографічна ситуація, рівень зайнятості населення, освітній потенціал, демонструють реалії та перспективи розвитку формування людського капіталу в регіонах країни, зокрема у Хмельницькій області. Проведемо оцінку формування і використання окремих складових людського капіталу аграрного сектору економіки Хмельницької області за 2008-2011 рр. (табл. 1.)

Таблиця 1

**Демографічні показники розвитку сільського населення
Хмельницької області (осіб на початок року)**

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. до			
					2008 р.		2010 р.	
					+, -	%	+, -	%
Найвнє сільське населення, тис.	629	618	607,8	599,3	-29,7	-5	-8,5	-1,4
Частка сільського населення у загальній кількості по області, %	47	46	46	45	-2	-4,4	-1	-2,2
Кількість народжених, померлих та природний приріст населення (осіб)								
Кількість народжених – усього	14822	14690	14414	14492	-330	-2,27	+78	+0,5
у сільській місцевості	6183	6385	6049	6304	+121	+1,9	+255	-4
Кількість померлих – усього	22943	21766	20842	20116	-2827	-14	-726	-3,6
у сільській місцевості	8267	7964	13155	12657	+4390	+34,7	-498	-3,9
Природний приріст (скорочення) населення – усього	-8121	-7076	-6428	-5624	+2497	+44,3	+804	-14,3
у сільській місцевості	-8493	-7417	-7106	-6353	+2140	+33,7	+753	+11,9
Кількість прибулих на постійне проживання у сільську місцевість	8774	8181	8602	9218	+444	+4,8	+616	+6,7
Кількість вибулих із сільської місцевості	11208	10569	10015	10166	-1042	-10,2	+151	+1,5

Джерело [5, с. 228-247]

За період 2008-2011 рр. у Хмельницькій області спостерігалася тенденція до зменшення кількості населення, особливо вона проявлялася стосовно сільського населення. Так, за вказаний період кількість населення зменшилась на 23 тис. осіб, що у відсотковому вираженні до показника 2012 р. складає приблизно 1,7%. Аналізуючи кількість міського та сільського населення,

можна відмітити, що даний показник у міського населення зріс на 5,6 тис. осіб. (або на 0,8%), а у сільського, навпаки, суттєво зменшився (на 29,7 тис. осіб або на 5%).

Характеризуючи показники народжуваності та смертності в області, слід відмітити, що за досліджуваній період кількість народжених в регіоні зменшилась на 330 осіб (або на 2%). Зниження відбулось переважно за рахунок міського населення, оскільки у сільській місцевості показник зріс на 1,9%.

Що стосується показника смертності населення, то він в регіоні знизився з 22943 осіб 2008 р. до 20116 осіб 2011 р., відображаючи різницю на 2827 осіб. Не зважаючи на суттєве скорочення показника смертності, у Хмельницькій області всі останні роки має місце природне скорочення. Розглядаючи природній приріст по сільській місцевості, слід відмітити катастрофічну ситуацію з даним показником: кількість народжених у два рази менша від кількості померлих, відбувається «вимирання села».

Також слід відмітити міграційні показники населення, а саме чисельну перевагу вибулих із сільської місцевості над показником прибулих на постійне проживання. Дана ситуація є досить проблемною, оскільки характеризує сільську місцевість непривабливою для проживання та підприємницької діяльності. Селяни мігрують у міста, інші регіони або країни. Основними причинами міграції та відтоку людського капіталу з сільської місцевості є елементарна відсутність роботи, неможливість працевлаштуватись в селі. Сільськогосподарські підприємства збанкрутіли, переважна більшість переробних підприємств створені у містах, а сфера послуг розвинута слабо. За кордон мігрують, як правило, молоді, освічені люди, які є носіями вже сформованого інтелектуального капіталу.

Важливим фактором у формуванні людського капіталу є рівень отриманих та засвоєних знань у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах, оскільки отримані знання та досвід у цих установах створюють підґрунтя людського капіталу (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка зміни кількості дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів
на сільськогосподарських територіях Хмельниччини**

Кількісні показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Відхилення (+, -) 2011 р. до		
					2008 р.	2009 р.	2010 р.
Дошкільні навчальні заклади							
Кількість закладів (на кінець року)	810	815	815	830	+20	+15	+15
З них у сільській місцевості	644	648	648	663	+19	+15	+15
У них місць, тис.	14,6	14,8	15,1	15,5	+0,9	+0,7	+0,4
Кількість дітей у закладах, тис.	12,8	13	13,6	14,5	+1,7	+1,5	+0,9
у розрахунку на 100 місць	88	88	90	94	+6	+6	+4
Загальноосвітні навчальні заклади							
Кількісні показники	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	Відхилення (+, -) 2011-2012 рр. до		
					2008/ 2009 р.	2009/ 2010 р.	2010/ 2011 р.
По області	1033	960	926	888	-145	-72	-38
У сільській місцевості	931	859	825	789	-142	-70	-36
У них учнів, тис.	93,3	88	82,6	77,8	-15,5	-10,2	-4,8

З даних табл. 2 видно, що на сільських територіях Хмельниччини розташовано 80% усіх існуючих дошкільних закладів області. Слід відзначити позитивну тенденцію збільшення кількості дошкільних закладів у селах регіону на 20 одиниць (або на 4%). Однак важливою проблемою функціонування дошкільних навчальних закладів на селі є малий рівень фінансування та капіталовкладень в дану сферу. Так, 2011 р. з усієї кількості 41 дошкільний заклад не працював; 12,2% зазначених закладів не були придатними для цільового використання або перебували на капітальному ремонті, інші (87,8%) не працювали внаслідок відсутності дітей, а також незабезпечення паливом, електроенергією, фінансуванням тощо. 2,4% закладів не працювали до 1 року; 87,8% – 1-5 років; 7,4% – 6-10 років та 2,4% – більше 10 років.

Отже, ситуація з дошкільними закладами на селі є достатньо неоднозначною, проте не безнадійною. Пріоритетом виходу з даної ситуації має стати підвищення фінансування, зняття з балансу області усіх недієздатних дошкільних навчальних закладів та реформування, модернізація існуючих.

У сфері середньої освіти протягом 2008-2011 рр. спостерігалось скорочення навчальних закладів. За даний період кількість загальноосвітніх закладів скоротилась з 931 закладу 2008 року до 789 закладів 2011 року, тобто їх кількість зменшилась на 142 заклади та 15,5 тис. учнів. Завантаженість загальноосвітніх закладів на сільських територіях Хмельниччини є досить низькою, в середньому на кожну школу приходиться 100 учнів. Але якщо відмітити, що школи у районних центрах, у селах міського типу, де кількість жителів та учнів більша, відповідно завантаженість також буде більшою за 100 учнів. У свою чергу школи у невеликих селах будуть недозавантажені, що є великою проблемою. Усе це негативно впливає на формування людського інтелектуального капіталу на селі.

Підготовку висококваліфікованих фахівців для аграрної галузі в Хмельницькій області здійснює Подільський державний аграрно-технічний університет, Кам'янець-Подільський коледж, Шепетівський, Новоушицький технікуми, а також Балінське ВПУ. Тут готують спеціалістів агрономів, енергетиків, механіків, інженерів, економістів, бухгалтерів та фінансистів, фахівців ветеринарної медицини.

Таблиця 3

Динаміки зміни кількості підготовки кваліфікованих працівників професійно-технічними навчальними закладами у сільській місцевості

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Відхилення (+, -) 2011 р. до		
					2008 р.	2009 р.	2010 р.
По області	8332	7835	7988	8312	-20	+477	+324
у сільській місцевості	4148	4195	4169	4592	+444	+397	+423

З даних табл. 3 можна зробити висновки, що кількість кваліфікованих фахівців, що закінчили професійно-технічні навчальні заклади протягом 2008-2011 рр., по області майже не змінилась. Але якщо розглядати даний показник суто по сільській місцевості, то можна відмітити його зростання.

Також ПДАТУ співпрацює, обмінюється знаннями та досвідом із закордонними вищими навчальними закладами, а саме: Варшавським аграрним університетом, Білоруським державним аграрно-технічним університетом, Інститутом автомобільного транспорту, Люблінською академією механізації сільського господарства, Вільнюським технічним університетом, Краківським політехнічним університетом, Оренбурзьким аграрним університетом, що у свою чергу засвідчує високий науковий рівень та кваліфікованість вищого закладу освіти і майбутніх випускників. А це є суттєвою передумовою для створення наукового потенціалу аграрного сектору Хмельниччини.

З 2008 року на території Хмельницької області функціонує шість організацій, що мають аспірантуру, та п'ять – докторантуру.

Також в області функціонує десять вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації та 34 професійно-технічних (з яких 12 – аграрного напрямку).

Дана ситуація має позитивний характер для агропромислового комплексу, оскільки він отримує все більше і більше кваліфікованих працівників. Рівень освіти працівників сільського господарства Хмельниччини представлений у табл. 4.

Таблиця 4

Кількісний склад працівників АПК Хмельниччини з вищою освітою

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Відхилення (+, -) 2011 р. до		
					2008 р.	2009 р.	2010 р.
Кількість працівників, усього (осіб)	26626	23542	22278	21496	-5130	-2046	-782
у т.ч. з неповною та базовою вищою освітою	2624	2497	2389	2606	-18	+109	+217
з повною вищою	1836	2050	2047	2267	+431	+217	+220

Дані таблиці 4 свідчать, що протягом 2008-2011 рр. кількість працівників галузі сільського господарства різко зменшилася. Так, 2008 р. кількість працівників складала 26626 осіб, що на 5130 осіб більше, ніж 2011 р., а це майже 24% , що у свою чергу відображає зменшення та скорочення підприємницької діяльності на селі в цілому.

Аналізуючи рівень освіти працівників, слід відмітити перевагу неповної та базової вищої освіти, що характеризує працюючий клас як малокваліфікований, який в свою чергу відображає малоефективне виробництво. Протягом 2008-2011 рр. кількість працівників з таким освітньо-кваліфікаційним рівнем постійно зменшувалася, а з повною вищою освітою – збільшувалася (за даний проміжок часу на 431 особу, 22% до 2011 р), що дає перспективи до покращення ефективності виробничої діяльності унаслідок збільшення інтелектуального капіталу працівниками.

Висновки. Проаналізувавши демографічну та соціальну ситуацію у сільській місцевості Хмельниччини, слід відмітити, що функціонування та розвиток села знаходяться у критичному стані, умови для формування, збільшення та впровадження людського капіталу досить слабкі. Змінити дану ситуацію можливо лише за масової реконструкції соціальної та економічної сфери життя на селі, а саме: реформування освіти, збільшення мінімальних заробітних плат, заохочення молоді до праці у сільську місцевості. Це у свою чергу дасть змогу реанімувати людський капітал, який сприятиме розвитку інтелектуального капіталу, головного елемента сучасного інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Голікова Н. В. Людський капітал як фактор зростання і розвитку економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.01.01; Нац. акад. наук України, Ін-т екон. прогнозування. – К., 2004. – 23 с. – С. 3.
2. Грішнова О. А. Людський капітал формування в системі освіти і професійної підготовки. – К.: Знання, 2001. – 255 с. – С. 16.
3. Капелюшников Р. И. Современные буржуазные концепции формирования рабочей силы: критический анализ / Ростислав Исакович Капелюшников. – М.: Наука, 1981. – 450 с. – С. 287.
4. Критский М.М. Человеческий капитал. – Л.: Изд. Ленгос-та, 1991. – С. 9.
5. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2011 рік / [За редакцією Скальського Василя Володимировича; відп. за вип. Л.О. Хамська, Л.М. Пастухова, В.В. Напорчук, О.Л. Катриченко]. – Хмельницький. – 2011. – 424 с. – (Головне управління статистики Хмельницької області).
6. Струмилин С. Г. Проблемы экономики труда / Станислав Густавович Струмилин. – М.: Наука, 1982. – 472 с. – С. 81.
7. Фишер С. Экономика / Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р.; пер. с англ. со 2-го изд. – М.: Дело, 1998. – 864 с. – С. 302.
8. Чухно А. А. Индекс людського розвитку в системі міжнародних інтеграційних процесів / А. А. Чухно // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2007. – № 5. – Т. 1. – С. 75-78.

Аннотація. *Визначено важливість людського капіталу в сучасному інформаційному суспільстві. Досліджено розвиток складових людського капіталу в аграрному секторі економіки. Розглянуто підходи до визначення сутності людського капіталу.*

Ключевые слова: *человеческий капитал, образование, наука, интеллект*

Annotation. *Determined the importance of human capital in today's information society. Investigates the development of components of human capital in the agrarian sector of the region. The approaches to determining the nature of human capital.*

Keywords: *human capital, education, science, intelligence.*